

Verbinden om te ontwikkelen en ontwikkelen om te verbinden

Een schoolportret van het Rudolf Steiner College in Haarlem

augustus 2016

Iris Bogaers en Ati Raban

In het kader van het onderzoek ‘Toekomstgericht onderwijs: vormgeving en resultaten voor verschillende groepen leerlingen’ is een schoolportret opgesteld op basis van drie soorten bronnen: een groot aantal schooldocumenten, zoals het schoolplan, visie- en missiestukken en vakgroepsleerplannen, en op basis van uitgebreide interviews die zijn afgenomen bij de schoolleiding en acht docenten met een uiteenlopende achtergrond, als vertegenwoordiging van de ongeveer negentig docenten die lesgeven op de school. Een derde bron voor dit schoolportret wordt gevormd door de *mindmaps* die leerlingen hebben opgesteld en vragen die zij hebben beantwoord over de manier waarop zij de school ervaren.

Het RSC (Rudolf Steiner College) is een vrijeschool en baseert zich in beginsel op antroposofische uitgangspunten. Het RSC valt onder de Stichting voor Voortgezet Vrijeschoolonderwijs Noord-Holland, tezamen met het Geert Groote College in Amsterdam en de Adriaan Roland Holtschool Bergen. Op het RSC zitten momenteel 827 leerlingen. De school omvat drie afdelingen: mavo, klassen 7-9 havo/vwo en klassen 10-12 havo/vwo. Er zijn vier onderwijsniveaus, waarbij havisten en vwo'ers de eerste drie jaren gemengd worden gegroepeerd in zogenaamde dakpanklassen. De Spaarnestroom (mavo met lwoo) is een kleine klas met nog meer aandacht voor ambachtelijke en kunstzinnige aspecten van het onderwijs. De mavo is een vierjarige opleiding. De havo is een vijfjarige opleiding, maar wordt bij voorkeur gegeven als een zesjarige havo met aandacht voor kunstzinnige vorming en sociale vaardigheden. Het vwo is, zoals ook op reguliere scholen, een zesjarige opleiding.

Missie en uitgangspunten

Huidig onderwijsconcept

Het RSC is een vrijeschool, gebaseerd op de filosofie van Rudolf Steiner. Het meest kenmerkend voor het schoolconcept van het RSC is de nadruk op **verbinden** en **ontwikkelen**. Het verbinden betekent voor de leerlingen het verbinden met zichzelf, met elkaar, met de lesstof en met de docent. Dit betekent ook het verbinden van hoofd, hart en handen door deze te integreren in de lessen. Het kunnen verbinden geeft een gevoel van veiligheid voor de leerlingen en zorgt er daarnaast voor dat de lesstof beter kan worden overgebracht. Een aanverwant uitgangspunt voor het schoolconcept is het centraal stellen van de ontwikkeling van het kind. Sommige onderwerpen zullen, volgens de pedagogische visie van Steiner, leerlingen namelijk in een bepaalde levensfase meer aanspreken dan andere. Als docenten in de lessen aansluiten bij de leeftijdsfasen van de leerlingen, komt de verbinding tot stand, zo is de visie. De lesstof is daarmee niet het doel, maar een middel om tot ontwikkeling te komen.

Een harmonieuze ontwikkeling verloopt, aldus Steiner, volgens bepaalde wetmatigheden, waarbij achtereenvolgens **het willen, het voelen en het denken** zich ontwikkelen. Het onderwijs bij het RSC is zodanig ingericht dat deze drie gelijktijdig worden gestimuleerd. Om die reden, en daarin kan het RSC als vernieuwend worden gezien, biedt de school lessen aan die de meer traditionele scholen niet aanbieden, zoals de ambachtvakken metaal, hout en tuin en de kunstvakken, zoals kunst, drama, muziek en koor.

Wat ook anders is dan bij de meeste reguliere scholen is dat vwo-leerlingen, die normaliter (vrijwel) alleen met hun hoofd werken, net zo goed met hun handen aan de slag moeten. Het RSC houdt zich tevens sterk vast aan het vrijeschoolse principe van **tijd om te leren**. Het RSC pleit sterk daarom voor een zesjarige havo, in plaats van een vijfjarige havo. Dit is een speerpunt voor de school.

Blik op de toekomst

Het RSC is op zoek naar een **balans tussen het oude en het nieuwe**. Enerzijds wil de school trouw blijven aan de vrijeschoolse pedagogiek, anderzijds wil ze zich aanpassen aan de huidige tijd en de blik meer naar buiten richten. Met dit doel is een didactiekwerkgroep opgericht die **hedendaagse vrijeschool didactiek** en **duurzame innovatie** binnen de school gaat ontwikkelen. Er is een duidelijke pedagogische visie, namelijk het aansluiten

bij de ontwikkelingsfasen van de leerlingen, maar de school is dus van mening dat deze wel wat sterker mag doorklinken in de didactiek. Ook dit is een belangrijk speerpunt voor de school.

Doordat de laatste jaren de blik al meer naar buiten wordt gericht, zijn inmiddels enige veranderingen in het schoolconcept doorgevoerd. Een onderwerp als ICT en het gebruik van laptops door leerlingen met dyslexie zijn hier voorbeelden van. Een kanttekening, ten slotte, betreft het gegeven dat het uitvoeren van een vernieuwend onderwijsconcept wel wordt beperkt door de eisen die het verplichte Programma voor Toetsing en Afsluiting (PTA) met zich mee brengt.

Traditionele en 'andere' doelen

Het RSC wil vooral onderwijs bieden dat, naast de gebruikelijke, traditionele doelen, diverse andere doelen nastreeft. Een eerste ander doel is het ontwikkelen bij leerlingen van de **verbinding met zichzelf** en daaraan gerelateerd de wilsontwikkeling. De visie van het RSC is dat het onderwijs erop gericht is de opgroeiende mens zijn mogelijkheden te laten ontwikkelen en te leren omgaan met zijn beperkingen. Tegelijk moet geprobeerd worden de sluimerende voornemens en idealen tot bewustzijn te wekken. Daarom is 'worden wie je bent' een belangrijk motto voor vrijescholen. Verder moet het onderwijs wilsmatig zijn, zodat de leerling zelf verantwoordelijkheid leert nemen voor de eigen ontwikkeling en het eigen leerproces en een eigen oordeel leert te vormen om zo een vrij denkende volwassene te worden. De gedachte hierachter is dat, als je weet wie je bent en wat je wil (vrije wil), je een autonoom persoon kunt worden en ruimte kunt innemen om de toekomst zelf vorm te geven.

'Ik denk dat wij op school goed gestimuleerd worden om jezelf te vinden, door een breder spectrum aan vakken te geven. Op deze manier is de kans groter dat je iets vindt waar je passie voor hebt en je dan mentaal kan verbeteren.' (Leerling elfde klas)

Verbinding met zichzelf wordt in de interviews niet als iets 'wat op zichzelf staat' genoemd. Veelal wordt de relatie benadrukt tussen verbinding met zichzelf en **verbinding met de ander en de wereld**. Als leerlingen zich kunnen verbinden met de ander, zouden zij zichzelf minder centraal stellen en zonder oordeel de ander kunnen benaderen. Omgekeerd zijn autonomie en vrije wil een gevolg van de sociale omgang, waarin een individu zich innerlijk kan spiegelen aan leeftijdsgenoten en aan de docenten.

'Ik herken dit ook. We moeten bijvoorbeeld vaak in groepjes samenwerken. Zo leer je sociale contacten opbouwen en om te gaan met mensen die lastig zijn om mee om te gaan.' (leerling elfde klas)

Tot slot wil het RSC **het gevoel voor het kunstzinnige en creatieve** bevorderen. Het gaat om het ontwikkelen van de vaardigheid om waar te nemen, te analyseren en waarderen en leerlingen creatiever te laten omgaan met alles wat ze tegenkomen in het leven. Ook wordt creatief zijn in de vorm van scheppen belangrijk gevonden. Nog breder is het ontwikkelen van een gevoel voor het kunstzinnige. Het gevoel voor het kunstzinnige betekent het zien van de schoonheid in dingen. Door het gevoel voor het kunstzinnige wordt het hart geraakt en creëer je verbinding.

'Ja, op deze school doen we veel kunstzinnige dingen, waardoor je gestimuleerd wordt om creatief te denken. Ik merk bij mezelf dat ik over mijn hele schoolcarrière vooruit ben gegaan op dit vlak en beter ben geworden in creatief denken'. En 'Ik vind het rustgevend om tussen alle hectiek van school door, soms gewoon even anderhalf uur lang iets anders te doen dan nadenken.' (leerlingen elfde klas)

Het curriculum

De lesstof wordt ingeoeffend via het hoofdonderwijs, het zogenoemde **periodeonderwijs**, en de **vaklessen**. In het periodeonderwijs krijgen de kinderen elke drie weken, vijf dagen achter elkaar, de eerste twee lessen hetzelfde vak (twaalf periodes per jaar) om de verbinding tussen de leerling en de lesstof te creëren. Het wordt als te versnipperd ervaren als een dergelijk vak een uur per week aangeboden zou worden. De periodeles begint met het terughalen van de beelden en ervaringen van de vorige dag (dit spreekt het **denken** aan): welke begrippen kunnen nu gemaakt worden van deze beelden en ervaringen? Vervolgens wordt een werkvorm gekozen waarbij de gehele mens wordt aangesproken (dit betreft het **willen**). Ten slotte moet hetgeen gedaan is in de les tot een ervaring verworden (dit spreekt het **voelen** aan). De vraag die dan aan de orde is, is 'hoe verhoud ik mij als leerling tot deze lesstof?'

Sommige vakken worden alleen gegeven in perioden, andere vakken worden alleen gegeven als vaklessen, sommige vakken zijn zowel vak- als periodelessen. De lesstof voor alle vakken is ontwikkelstof; dit betekent dat de lesstof leeftijdsgericht en ontwikkelingsgericht is. Op het RSC wordt expliciet de ontwikkeling van het kind gekoppeld aan de per vak aangeboden onderwerpen door ervoor te zorgen dat die onderwerpen aansluiten bij de leeftijdsfase van de leerling. Zo staan bijvoorbeeld in de negende klas, wanneer de leerlingen zelf in een fase van rebellie en opstand komen, diverse revoluties op het programma. Het doel van dit leeftijds- en ontwikkelingsgericht onderwijs is zo de leerling te laten leren en deze te begeleiden naar autonomie. Dit is een vrijeschools principe dat ook op het RSC gehandhaafd wordt.

Op het RSC volgen leerlingen veel vakken die op reguliere scholen niet verplicht zijn: de **kunst- en ambachtvakken** (kunst, metaal, hout, tuinbouw, drama, koor en muziek). Het RSC kent ook het wekelijks **vensteruur** voor leerjaar 7 en 8. Dat lijkt op iets wat bij reguliere scholen maatschappijleer wordt genoemd en heeft als hoofddoel het ontwikkelen van actief burgerschap en integratie. Aan het begin van het jaar krijgen de eerste klassen zes lessen omgangskunde, daarin leren ze de eigen grenzen en de grenzen van elkaar kennen en hoe ze daarmee om moeten gaan, vaak in spelvorm. In het eerste jaar moeten kinderen tevens een typediploma halen met een hogere aanslagsnelheid dan gebruikelijk. Dit vindt het RSC een belangrijke basisvaardigheid. Er komt ook een zogenaamde Prometheus-route voor havisten die meer uit hun opleiding willen halen. Dit is echt een maatwerkroute waarin leerlingen vakken kunnen kiezen op havo- of vwo-niveau en met meer ruimte voor stages. Dit wil het RSC ook invoeren voor de andere onderwijsniveaus.

Het vaklesrooster wordt als steeds dwingender ervaren door de docenten. Enerzijds wil men vasthouden aan het principe van **lesstof = ontwikkelstof**, anderzijds zijn daar de eisen van buitenaf. De perioden worden door de docenten juist als prettig ervaren (in het geval dat er ook vaklessen worden gegeven voor dat vak, of wanneer het vak geen examenvak is). Er kan in zo'n periode in drie weken gewerkt worden aan verbeelding, verdieping en het nieuwsgierig maken van de leerlingen. Voor leerlingen is er op deze manier ruimte om af te tasten wat ze van het onderwerp vinden.

Didactiek

Op het RSC is het belangrijkste leermiddel de **docent** zelf. De visie is dat een docent het kind meer te bieden heeft, wanneer deze ook zichzelf aan het ontwikkelen is. Aan de docent immers leren leerlingen. Wanneer een docent zich de lesstof aan het eigen maken is, is deze enthousiast en dat wakker zij/hij ook bij de kinderen aan. Het leerproces gaat dus bij het RSC niet alleen om het leerproces van leerlingen. Steiner verwoordt het als volgt: 'De docent is de drijvende kracht en het inspirerende element in de hele school. [...] En de docent moet met beide benen in de maatschappij staan om deze ook te kunnen vertegenwoordigen. De docent is zowel spil in het web van de binnenwereld als de buitenwereld van de leerling. Deze enorme verantwoordelijkheid rust zwaar op de schouders en vraagt om talenten en waar die niet zijn deze te ontwikkelen.' (Steiner, 1919/1987)

Verder moet er zo min mogelijk tussen de docent en de leerling in de weg staan om echt contact te hebben. Het gebruik van ICT is daarom beperkt. De docent werkt vooral met een krijtbord. Soms echter wordt gebruik gemaakt van *beamer*, *digibord* of *smartbord*.

Een ander belangrijk uitgangspunt is dat van **ademend onderwijs**. Een harmonieuze afwisseling van in- en uitademen stimuleert het leerproces bij leerlingen. Dit ademen vindt op meerdere niveaus plaats. Een voorbeeld is dat een les vrolijk (uitademen) en serieus (inademen) moet zijn. Leerlingen moeten afwisselend intensief met de lesstof bezig zijn (inademen) om vervolgens weer wat afstand te nemen, bijvoorbeeld door zelfstandig te werken (uitademen).

Didactische strategieën

Het periodeonderwijs verloopt in de eerste twee jaar vooral aan de hand van het **vertellen van verhalen**. Het verhalen vertellen past bij het belang dat wordt gehecht aan de verbinding tussen docent en leerling. In het periodeonderwijs zijn er geen boeken, maar maken de leerlingen zelf hun (leer-)boek. Leerlingen maken samenvattingen en voeren open opdrachten uit en die vormen uiteindelijk het schrift of werkstuk van de periode. Hieruit leren de leerlingen ook voor het afsluitende proefwerk. Voor de vaklessen gebruiken docenten van het RSC over het algemeen methoden zolang het passend is in de lessen. Soms is dat een gangbare methode, soms een zelf ontwikkelde methode (bijvoorbeeld bij de vakken Duits en Engels), soms wordt geen methode gebruikt (Frans), maar wordt er wel gebruik gemaakt van een leerlijn.

Bij instructie wordt vaak uitgegaan van een bepaalde manier van redeneren, waarbij leerlingen **van fenomeen naar wetmatigheid** gaan. Een verschijnsel wordt gepresenteerd en leerlingen destilleren zelf de onderliggende regel. Eerst wordt dus het fenomeen gepresenteerd, bijvoorbeeld bij de ambachtsles het voordoen van het hetgeen de leerlingen moeten doen om tot resultaat te komen, of bij een andere les het vertellen van een verhaal, of bij lessen Duits het geven van zinnen met de lidwoorden 'der', 'dem' en 'den'. Daarna geven de leerlingen aan wat ze gezien of gehoord hebben en welk patroon ze erin herkennen, soms gevolgd door de vraag waarom dit zo is. Bij deze **fenomenologische manier van lesgeven** gaat het om het zelf ontdekken en de **Socratische gespreksmethode** onder leiding van de docent begeleidt leerlingen daarbij.

Voorts werd in de interviews een aantal keer het belang van **spel** genoemd als didactische strategie. In de pedagogische vergadering worden er jaarlijks voorbeelden aangereikt van wat er qua spellen gedaan zou kunnen worden. Spelen maakt wakker, is belangrijk voor de verbinding, maar is er ook voor om af en toe uit het hoofd te komen. Daarbij zorgt wakker worden ook voor meer creativiteit, zo is de redenatie. Spel wordt ingezet voor instructie, maar ook als instrument voor klassenmanagement.

Een principe dat vaak terugkomt in het lesgeven op het RSC is het inzetten van **weerstand** als didactisch middel. Een citaat uit de interviews: *'We proberen in het periodeonderwijs de kinderen met iets de nacht in te sturen. (...) Soms geven wij ze (...) een opdracht of een vraag, die is eigenlijk te moeilijk om te beantwoorden, en dan gaan we toch niet verder die ochtend. Dan laten we ze daarmee naar huis gaan. (...) En dan zeggen wij: de werking van de nacht moet daar even overheen gaan. (...) En de volgende ochtend pakken we die draad weer op. En dan hebben ze het dus even 'uit te houden' met dat vraagstuk'*. Het belang van weerstand als didactisch hulpmiddel zie je ook heel duidelijk terug in de ambachtvakken. Naast het urenlang vijlen, raspen, schrapen, schaven en kloppen, wat al erg inspannend is, moeten de leerlingen op het RSC bij de ambachtvakken ook staan. Er zijn geen stoelen en de leerlingen mogen niet gaan zitten. De ambachtvakken roepen weerstand op, maar bevorderen ook de wilsontwikkeling: *'De puber wil niet door iemand anders gezegd worden wat hij goed of fout doet. Het mooie is dat zij [= docente] dat ook niet hoeft te zeggen, het materiaal zegt het namelijk. De frustratie van het niet-lukken is tussen de leerling en het materiaal. Daar hoeft zij niet tussen te gaan zitten. Ze hoeft alleen maar te zeggen dat diegene moet blijven oefenen en als je wil dat het goedkomt, dan komt het goed. Dat is voor een leerling heel plezierig en ook frustrerend. Dat is niet erg, want door frustratie kan je leren. Soms barsten leerlingen in huilen uit, omdat het niet lukt. Zij of een leerling helpen diegene dan over dat hobbeltje heen en dat is enorm stimulerend. Zo leren leerlingen ook omgaan met tegenslag, zeker als na vele uren werk het materiaal door een verkeerde beweging breekt.'*

Een andere didactische strategie op het RSC is het **reciteren**. Aan het begin van de dag moeten de leerlingen allemaal een spreuk zeggen. Dit heeft te maken met de gewoontevorming, het pedagogische en vormende van het onderwijs op het RSC. Reciteren wordt echter ook genoemd als een strategie om leerlingen te laten leren, om zich met zichzelf en de ander te verbinden en om het gevoel voor het kunstzinnige aan te spreken.

Pedagogisch klimaat

Pedagogisch is er op het RSC een hele duidelijke visie. Op het RSC wordt een veilige sfeer gecreëerd op twee manieren: door de verbinding aan te gaan en door structuur, ofwel gewoontevorming. Verbinding met zichzelf, met elkaar, met de lesstof en de docent creëert een veilige omgeving, zo is de visie. Een van de geïnterviewde docenten geeft aan dat de leerlingen veel ruimte krijgen om zich te spiegelen aan leeftijdsgenoten en daarbij is ook wat de docenten voorleven een vormend aspect van het RSC. Het **gewoonteleven** ziet er als volgt uit: de docenten zeggen iedere dag om 8.15 uur een spreuk met collega's in de lerarenkamer. De dag begint voor de leerlingen van het RSC om half negen. Bij binnenkomst van het lokaal en het verlaten van het lokaal geven de leerlingen een hand aan de docent. Daaraan ziet de docent meteen hoe het met de leerling is en is er al contact gemaakt voordat de les begint. De leerlingen starten met het reciteren van een spreuk samen met de docent. Dit is een spreuk die op elke vrijeschool over de hele wereld wordt gezegd. Hier nemen de leerlingen zich voor om goed te werken en hierin wordt de verbinding met zichzelf en met de wereld uitgesproken. Aan het eind van de les zetten de leerlingen de stoel op tafel en hebben twee leerlingen klassendienst. De dag begint altijd met periodeonderwijs en eindigt met de vaklessen.

Ochtendspreuk voor de leerlingen:

Ik zie rond in de wereld,
Waarin de zon haar licht zendt,
Waarin de sterren fonkelen,
Waarin de stenen rusten,
De planten levend groeien,

Ik schouw diep in de ziel,
Die binnenin mij leeft,
De Godesgeest, hij weeft,
In zon- en zielelicht,
In wereldruimte, buiten,

De dieren voelend leven,
Waarin de mens, bezielt,
De Geest een woning geeft;

In ziele diepten, binnen,-
Tot U, o Godesgeest,
Wil ik mij vragend wenden,
Dat kracht en zegen
Voor leren en voor arbeid
Zich in mijn ziel ontplooië.

Differentiële leerbehoeften

Voor wie is het onderwijs geschikt?

Door de breedheid aan geboden vakken en onderwerpen, is het schoolconcept in principe inhoudelijk geschikt voor iedere leerling. Dit past bij de filosofie van het RSC waarbij gekeken wordt naar de leerling als geheel. Wel wordt in de interviews soms benadrukt dat het onderwijs te veel gericht zou zijn op leerlingen met wie het minder goed gaat, in plaats van wat meer te kijken naar leerlingen die zouden kunnen excelleren. Inmiddels is de school daarom bezig lesaanbod te creëren voor vwo-leerlingen die graag meer willen en aankunnen.

Het onderwijs op het RSC is mogelijk minder geschikt voor leerlingen die het moeilijk vinden zichzelf intrinsiek te motiveren. De filosofie is dat de lesstof en de verbindingen die worden aangegaan de leerlingen automatisch laten ontvlammen. In de praktijk is dit niet altijd het geval. Soms lijkt het alsof leerlingen niet willen leren, maar zijn het in feite leerlingen die onderpresteren. Op individuele basis worden hier inmiddels trajecten voor georganiseerd, maar op het moment wordt er nog niet veel gedaan met onderpresteerders. De school is hierin nog zoekende en het motiveren, stimuleren en uitdagen van leerlingen is dan ook een speerpunt in de eerder genoemde werkgroep didactiek.

Meermaals is in de interviews genoemd dat het onderwijs op het RSC minder geschikt is voor leerlingen met leerproblemen. Leerlingen op het RSC hebben minder boeken, wat betekent dat ze voor periodelessen en sommige vaklessen hun eigen boek maken door middel van insteekmappen en losse blaadjes. De school biedt de leerlingen wat dat betreft weinig structuur, dus leerlingen moeten die zelf aanbrengen. Niet alle leerlingen kunnen dit even goed organiseren: *‘Goede insteekmappen zijn onontbeerlijk op de vrije school. Dat is nog wel een punt. Zeker voor alle leerlingen met add/adhd enzovoorts’*. Verder is het volgens een van de docenten voor sommige leerlingen lastig dat het onderwijs op het RSC erg sociaal is. Alles moet samen. Samen zingen in het koor, samen een toneelstuk opvoeren en samenwerken in de ambachtslessen. Voor leerlingen die daar niet van houden, is het onderwijsconcept dan ook niet geschikt.

Strategieën om tegemoet te komen aan differentieële leerbehoeften

In het recentste inspectierapport wordt duidelijk dat er op het RSC meer aandacht moet komen voor verschillen. **Differentiëren** is daarom een belangrijk speerpunt van de school. Op dit moment ligt de focus op het differentiëren naar onderwijsniveau, naar planeettypen en temperamenten (zie verderop voor uitleg) en er is aandacht voor speciale doelgroepen. Hieronder een uitwerking van de gebruikte strategieën.

Onderwijsniveau: omdat de school niet te vroeg wil determineren werkt ze met de al eerder genoemde dakpanklassen, waarbij meerdere niveaus bij elkaar zitten. Om daarbinnen goed te kunnen differentiëren is beleidsmatig bepaald dat in de dakpanklassen het hoogste niveau dominant moet zijn. In de dakpanklassen moeten in ieder geval vier leerlingen meer met een hoger niveau zitten dan het lagere niveau, zodoende kan er les worden gegeven op het hoogste niveau. Het differentiëren naar onderwijsniveau is grotendeels ondervangen door het **differentiëren in het uitwerken van opdrachten**. Dit zie je vooral terug in de periodelessen: deze bieden veel ruimte voor een eigen invulling door de leerlingen. Daarnaast is het mogelijk om klassen zo lang mogelijk bij elkaar te houden en toch alle, vanuit de overheid verplichte, onderwerpen aan te bieden door **meer onderwijstijd**. Een nadeel daarvan is wel dat leerlingen elke dag lang op school zitten, vooral voor de mavo-leerlingen kan dit als lastig worden ervaren. Het RSC biedt leerlingen steeds meer keuze in wat ze willen leren door het aanbieden van **keuzevakken**. Ook wordt de leerweg flexibeler, doordat (eerst alleen de havo-) leerlingen kunnen kiezen voor vakken op havo- of vwo-niveau. Ook is er een aparte inrichting van het onderwijs voor mavo-lwoo-leerlingen (de Spaarnestroom). Zij hebben een ander rooster dan de ‘reguliere klassen’.

Temperamenten en planeettypen: de temperamenten en planeettypen zijn bepalend voor de pedagogische en didactische insteek in de les. De temperamenten worden gebruikt voor de wat jongere leerlingen (tot veertien jaar) en daarna zijn de planeettypen richtinggevend. Het werken met **temperamenten en planeettypen** geeft docenten een bril om naar de ontwikkeling van de leerling te kijken. De leerling is bijvoorbeeld ‘flegmatisch’

of heeft bijzonder veel aspecten van (een) ‘Saturnus’. Bij het regulier onderwijs spreekt men van, bijvoorbeeld, associatieve, rustige, extreem georganiseerde eigenschappen; op de vrijeschool is dat gekoppeld aan planeten en de daaraan toegeschreven ‘eigenheden’. Ook geeft deze indeling aanwijzingen over hoe je verschillende typen leerlingen aanspreekt in de les en met ze om gaat. Het doel is een evenwicht te creëren in de verschillende (vier) temperamenten tijdens de les en om de verschillende planeettypen aan te spreken. Bij boekproefwerken kunnen bijvoorbeeld verschillende soorten vragen worden gesteld, of verschillende soorten opdrachten worden gegeven, zodat diverse ‘planetaire’ aspecten, als in detail iets beschrijven, overzicht geven, verbanden leggen of iets creëren, aan bod komen.

Speciale doelgroepen: om specifieke leerlingen te kunnen helpen worden sinds kort **laptops** ingezet en worden er **individuele leertrajecten** uitgestippeld. Leerlingen voor wie dat nodig is (leerlingen met dyslexie bijvoorbeeld), mogen een laptop of tablet gebruiken om mee te werken. Ook is er de mogelijkheid om een apart traject op te stellen voor hoogbegaafde leerlingen. Dit traject wordt samen met de mentor bedacht en leerlingen mogen zo gaan onderzoeken waar hun passie ligt.

Differentiële leerbehoeften en de ‘andere’ doelen

De verbinding met zichzelf wordt bij de leerling ontwikkeld door veel eigen inbreng te vragen en door te werken met opdrachten vanuit het eerder beschreven fenomenologisch principe: van een confrontatie met de wereld, via het wikken en wegen daarover naar het begrijpen ervan en vanuit dat begrip weer naar een nieuwe confrontatie met de wereld. De vraag die op het RSC centraal staat bij het werken aan het verbinden met zichzelf is hoe om te gaan met de wilswakke leerling, de leerling die niet intrinsiek gemotiveerd is. Meer begeleiding bieden, confrontatie met eigen gedrag, spiegelen van het handelen en zelfreflectie op gang brengen zijn momenteel handvatten om de leerlingen aan te sporen. Aan **de verbinding met de ander** wordt in de les onder meer gewerkt door leerlingen te laten samenwerken, te laten luisteren naar elkaar, het spreken op elkaar af te stemmen (reciteren), huiswerk te bespreken in groepjes, door het doen van toneelstukjes, spelletjes en expliciet aandacht te schenken aan hoe je met elkaar communiceert. Wanneer de leerling de verbinding niet aangaat met de ander, is in eerste instantie de mentor de aangewezen persoon om met een dergelijke leerling het gesprek aan te gaan. Het werken aan **het kunstzinnige** zit in de manier waarop de lesstof wordt aangeboden, zoals fenomenologie en het Socratisch bevragen van een fenomeen, in het aanbod van opdrachten in de les en de verwerking ervan door leerlingen. Het ontwikkelen van een gevoel voor het kunstzinnige komt aan bod bij activiteiten als ‘Lokaal 8’, een blog waar leerlingen zelf journalist kunnen zijn of bij Free Factor, een soort ‘Holland’s got talent’ waar je je ‘artiestschap’ kunt laten zien. Leerlingen die toneel leuk vinden kunnen bijvoorbeeld in het kerstspel spelen, naast het deelnemen aan de gebruikelijke toneelproducties.

Schoolorganisatie

Klassen en roostering

Vanuit zijn onderwijsvisie wil het RSC **leerlingen zo lang mogelijk bij elkaar houden**. Genoemde voordelen zijn dat leerlingen dan kennis kunnen maken met leerlingen die het bijvoorbeeld wel lastig vinden in de klas als voorbereiding op de samenleving, waar je ook met meerdere niveaus bij elkaar zit. Er wordt geprobeerd, nu de school gegroeid is, vanuit de visie van het RSC de continuïteit te bewaren door een vast groepje docenten rond een klas te formeren. In de dakpanklassen (havo/vwo) worden er meer leerlingen met een hoger advies geplaatst dan leerlingen met een lager advies. Dit zorgt voor een goede representatie van de verschillen die er zijn tussen mensen. De lesdag start, zoals al eerder beschreven, met periodeonderwijs en daarna volgen de vaklessen.

Mentoraat

Op het RSC is de **mentor sterk verbonden met de klas** doordat de mentor een aantal jaren meegaat met dezelfde klas. De mentor van een bovenbouwklas blijft tot het eindexamen aan de klas verbonden. Leerlingen krijgen bij voorkeur niet meer dan twee mentoren gedurende de schoolloopbaan. De mentor heeft bij het RSC meer uren met een klas dan op reguliere scholen. Naast de mentortaken en de vaklessen geeft de mentor ook een aantal periodes aan de klas. In tegenstelling tot op sommige andere vrije scholen geeft de mentor niet alle periodelessen aan een klas. Dit vanwege de opvatting dat de mentor niet in alle vakken bekwaam kan zijn.

Gebouw en leeromgeving

Gebouw en ruimten

De school heeft op dit moment geen wijkfunctie, ouders die voor de school kiezen doen dit bewust vanwege het vrijeschoolkarakter, waardoor leerlingen ook uit verder weg liggende gebieden komen. Het RSC kent drie locaties, namelijk het hoofdgebouw en twee nevenlocaties (de Duitslandlaan en de Belgiëlaan) en heeft een

eigen biologisch-dynamische tuin. De nevenlocaties zijn erbij gehuurd en zijn niet vormgegeven volgens de antroposofische principes. Het hoofdgebouw, wel **vormgegeven volgens antroposofische principes**, is door de enorme leerlingengroei ruimschoots uit zijn jasje gegroeid. Binnen een aantal jaren zullen de nevenvestigingen plaatsmaken voor een grotere unilocatie.

Het hoofdgebouw is een transparant, open gebouw met ‘abgeeeckte’ hoeken (‘afgeschuind’). De school is, naar de theorie van Steiner, vormgegeven als een organisme met de lokalen van de verschillende leerjaren als wervelkolom. Leerlingen maken als ze ouder worden, van onder- tot bovenbouw **een reis langs de ruggengraat** van de school. De bassischool (= onderbouw) is alleen nog fysiek verbonden met het hoofdgebouw; het is één gebouw, maar het zijn twee verschillende organisaties. Het idee achter deze vormgeving is dat op het moment dat iemand meer past in het gebouw (organisch, dus je past als mens er beter in) zij/hij beter tot het leren komt. De kleuren in het gebouw geven veiligheid. Bij elke leeftijd hoort een andere kleur. In de middenbouw is speciaal gekozen voor een zachte kleur om het veilig te houden, dichterbij de leerling. Leerlingen in de eerste twee leerjaren hebben een eigen lokaal. Het is belangrijk dat een lokaal van de betreffende klas wordt. Leerlingen hangen ook werk aan de muren op. In het eigen lokaal krijgen de leerlingen de meeste cognitieve lessen. De docenten gaan naar de lokalen toe, wat de leerlingen rust geeft. Handig is dat de gang van de onderbouw verspringt en er zo ruimte is om aan tafels te werken in groepjes.

De ambachtslokalen hebben een eigen plek in het hoofdgebouw. Vanwege het lawaai zitten de hout-, metaal- en textiellokalen in een eigen hoek. Een van de vakken op het RSC is tuinbouw. Voor dat vak wordt in de eigen tuinen bij de school gewerkt. In 2016 kwam het RSC in de krant (*Haarlems Dagblad*) met een door de school georganiseerde duurzaamheidsbeurs. Het plein bij de Belgiëlaan is aangepast aan de seizoenen met een ‘Seizoener’ op het plein waar, al dan niet romantische, ontmoetingen plaatsvinden. De pleinen worden vaak gebruikt voor spelactiviteiten gedurende de lessen, bijvoorbeeld het klassikaal springen met een springtouw of het spelen van een tikspel. Zo wordt er ook buiten op de pleinen geleerd door samen te spelen.

Faciliteiten

Zoals eerder vermeld werken de docenten op het RSC met **krijtborden** en zijn er enkele digi- en smartborden aanwezig. Deze borden worden weinig gebruikt omdat het gevaar is dat het digibord een doel op zich wordt en dat het de verbinding tussen de docent en de leerling in de wegstaat. Voor een verteld verhaal moeten leerlingen moeite doen. Dit werkt, zo is de visie, bevorderend voor de wilskracht. Laptops worden alleen gebruikt voor enkele leerlingen met dyslexie. Er is geen wifi op school. Soms mogen leerlingen in de les iets opzoeken met hun telefoon. In de lokalen voor de ambachtvakken bevinden zich speciale materialen. De materialen die bij hout en metaal gebruikt worden zijn echte **kwaliteitsmaterialen**: zo gebruiken ze in de lessen het dure materiaal koper, omdat dat veel schoonheid in zich heeft. Dat maakt ook, zo is de redenatie, dat de leerlingen het mooi willen afwerken. Bij hout wordt bijvoorbeeld geen gelijmd hout gebruikt, maar echt beukenhouten stukken van langzaam groeiend hardhout. Daardoor kan de leerling het mooi afwerken en krijgt het werkstuk ook die schoonheid aan het eind.

Toetsen en beoordelen

Er worden op dit moment **geen gestandaardiseerde (Cito-)toetsen** afgenomen. Als het RSC dat zou willen doen, zou daarop ook het vakkenaanbod moeten worden afgestemd en dat is op dit moment niet het geval. In het schooljaar 2017/2018 start de school met het uitproberen van Diataal als methode van toetsen. In de middenbouw wordt voor een vak een beoordeling in woorden gegeven, in de hogere klassen worden cijfers gegeven. In beide bouwen worden zowel formatieve als summatieve toetsen afgenomen. Het periodeonderwijs wordt afgesloten met een beoordeling van de door de leerlingen zelfgemaakte periodeschriften. Periodes en vaklessen worden tevens beoordeeld op huiswerk, werkhouding, kwaliteiten die getoond zijn en een cognitieve vaardighedentest.

Er wordt gedurende de onderwijsloopbaan beoordeeld op ontwikkeling, inzet en resultaat. De eerste twee leerjaren wordt bij havo- en vwo-leerlingen een ontwikkelperspectief gegeven met een voorlopig advies. In het derde leerjaar volgt het definitieve advies voor havo of vwo. Mavoleerlingen zitten vanaf dit jaar vanaf de brugklas bij elkaar in homogene groepen. Aan het eind van de brugklas (eerste twee leerjaren) ontvangen leerlingen een **ontwikkelschets**. Deze schets wordt samengesteld door docenten en hierin staat hoe de leerling zich de afgelopen jaren tot zelfstandigheid heeft ontwikkeld.

Dat er wordt beoordeeld op ontwikkeling is typerend voor het RSC. Elk jaar krijgt een leerling een **rapport met een persoonlijke voorkant**, die door de eigen mentor is bedacht en gemaakt. Dit kan bijvoorbeeld een spreuk

zijn. In de vorm van een beeld wordt weergegeven hoe de docent de leerling op dat moment ziet. Een van de geïnterviewde docenten geeft aan dat hij aan zijn leerlingen vraagt wat hij zal invullen op het rapport en dat hij daar vervolgens het gesprek over aangaat met de belofte dat hij zal invullen wat de leerlingen zeggen. Soms wordt deze belofte gebroken doordat hij hoger beoordeelt dan dat de leerlingen zichzelf inschatten. De vrije schrijfruimte bij de rapporten wordt door docenten heel belangrijk gevonden. Hier is namelijk ruimte om in te gaan op de ontwikkeling van het kind.

Aan het eind van het mentoraat, in de twaalfde klas, schrijft de mentor een **karakterschets** waarin de leerling getypeerd wordt. Elke leerling wordt in groepjes van docenten besproken en de mentor beschrijft vervolgens hoe de leerling zich ontwikkeld heeft in denken, voelen en willen. Voor mavisten geldt dat er een beeldschets gegeven wordt die in aard en toon afwijkt van de karakterschets.

Aan het eind van hun loopbaan maken leerlingen uit de havo en vwo een **eindwerkstuk** en leerlingen uit de mavo presenteren een **ambachtswerkstuk**. Dit houdt in het eerste geval in dat een leerling een half jaar lang zich gaat verdiepen in een onderwerp naar keuze. Persoonlijke ontwikkeling is de belangrijkste leidraad hierbij. Dit schriftelijk werkstuk wordt gepresenteerd. Het eindwerkstuk moet (net als het profielwerkstuk op andere scholen) worden beoordeeld met een cijfer. De presentatie van het ambachtswerkstuk voor mavisten geeft de leerlingen de kans het werk dat ze binnen de gekozen ambacht hebben gemaakt, te presenteren. Bij beide presentaties worden mede door het gebruik van **rubrics** diverse aspecten van het proces en eindproduct beoordeeld. Verder krijgt elke eindexamenleerling een eindgesprek aangeboden, waarbij twee docenten (de mentor en een docent naar keuze) aanwezig zijn en waarin gedurende anderhalf uur wordt gereflecteerd op de schoolloopbaan en het leven van de leerling in het algemeen. De regie ligt in dit gesprek bij de leerling. De docenten zijn erbij om het reflectieproces in goede banen te leiden, niet om te oordelen. Sinds een aantal jaar is op school ook het **portfolio** in ontwikkeling. Hierin reflecteren zowel leerlingen als docenten op competenties en ontwikkeling. Het eindwerkstukverslag is ook onderdeel van dit portfolio.

Organisatiecultuur

Een **onderzoekende houding** van het personeel wordt zeer gewaardeerd binnen het RSC. Dit blijkt ook uit het feit dat de school inmiddels een opleidingsschool is en de onderzoekende houding als competentie is opgenomen in het profiel van docent: medewerkers van het RSC laten zich bij voorkeur aanspreken en stellen zich lerend op. Door een open leerhouding kan de organisatie zich verder ontwikkelen, zo is de visie. Daarnaast is een open, lerende houding een belangrijk voorbeeld voor de leerling, die zich 'aan de docent' ontwikkelt.

De afdelingsleiders en de directie stellen ieder jaar een speerpuntenagenda op. Docenten worden uitgenodigd om aan deze punten te werken en hiervan ook hun collega's op de hoogte te houden. Er worden wekelijkse vergaderingen gehouden met het hele team. Uitgangspunt hierbij is dat iedereen op basis van **gelijkheid** een bijdrage levert. Daarnaast is er nog de wekelijkse **pedagogische vergadering (PV)**. Hiervoor bestaat een PV-voorbereidingsgroep die de wekelijkse scholing vanuit de antroposofie organiseert. Ten slotte is er een aantal projectgroepen en werkgroepen, zoals de eerder genoemde didactiekwerkgroep.

Binnen de school is een **Leerlingenraad** als oefenplaats voor democratie. Leerlingen overleggen, bepalen de agenda en nemen besluiten. Daarnaast zijn er ook andere activiteiten waardoor leerlingen gestimuleerd worden verantwoordelijkheid te nemen. Bijvoorbeeld door de taken die ze hebben in de klas en school en de invulling van de jaarfeesten. Een voorbeeld hiervan is het kiezen van een goed doel door de leerlingen voor het jaarlijkse Michaëlsfeest.

Toekomstgericht onderwijs

Op basis van interviews met docenten, teamleiders en de conrector, op basis van diverse schooldocumenten en op basis van antwoorden van leerlingen is een beeld geschetst van het Rudolf Steiner college in Haarlem. De vele besproken aspecten tezamen maken de school zoals ze nu is: de pedagogische visie, het daaruit voortvloeiende curriculum en de schoolorganisatie zijn daar enkele aspecten van. Naast de traditionele, cognitieve doelen kwam naar voren dat de school andere doelen nastreeft, namelijk dat de leerlingen de verbinding met zichzelf, de verbinding met de ander en de wereld en een gevoel voor het kunstzinnige en creatieve ontwikkelen. Belangrijk zijn ook de beschreven speerpunten van dit moment: het ontwikkelen van een hedendaagse vrijeschooldidactiek, duurzame innovatie, differentiatie en een onderzoekende houding. Vanuit deze onderzoekende houding doet de school wetenschappelijk onderzoek naar didactische strategieën, waarbij op dit moment het eerder genoemde fenomenologisch lesgeven object van onderzoek is. Samen met een consortium van andere scholen, de Universiteit van Amsterdam en het Kohnstamm Instituut probeert het Rudolf

Steiner College de vraag te beantwoorden hoe wij verschillende groepen leerlingen betekenisvol onderwijs kunnen aanbieden met het oog op de toekomst. Dit schoolportret is een eerste stap daarnaartoe.